

# Neka pitanja srpskohrvatskog i ruskog akcenta

(Podudarnosti i nepodudaranja)

Ovdje bismo se pozabavili naglaskom *participa perfekta pasivnog* u našem i ruskom jeziku. Riječ je o akcentu nekih glagola koji pripadaju III, V i VI vrsti (po klasifikaciji Dobrovškoga — Miklošića) odnosno III vrsti (po klasifikaciji Leskina — Kuljbakina — Košutića). Takvi su glagoli, na primjer: *držati* — держáть, *vjēncati* — венчáть, *kōpati* — копáть, *kōvati* — ковáть, *igrati* — игрáть, *mōtati* — мотáть, *čitati* — читáть, *sēdlati* — седлáть itd. Za sve navedene glagole karakteristično je s k a k a n j e akcenta na prvi slog u oblicima *participa perfekta pasivnog*; to se najbolje vidi iz poređenja koja slijede:

<i>shr.</i>	<i>rus.</i>
<i>držān, držāna, držāno</i>	— (u rus. se jeziku danas pojavljuje kao pridjev держан, держана, держано)
<i>vjēncān, vjēncāna, vjēncāno</i>	— венчан, венчана, венчано
<i>kōpān, kōpāna, kōpāno</i>	— копан, копана, копано
<i>kōvān, kōvāna, kōvāno</i>	— кован, кована, ковано
<i>igrān, igrāna, igrāno</i>	— игран, играна, играно
<i>mōtān, mōtāna, mōtāno</i>	— мотан, мотана, мотано
<i>čitān, čitāna, čitāno</i>	— читан, читана, читано
<i>sēdlān, sēdlāna, sēdlāno</i>	— сѣдлан, сѣдлана, сѣдлано

Zapravo, termin »skakanje« akcenta<sup>1</sup> u navedenih glagola danas za srpskohrvatski ima svoje opravdanje samo u istorijskom smi-

<sup>1</sup> Cf. Stjepan Ivšić, Prilog za slavenski akcentat. — Rad JAZU kn. 187, str. 136—137. Budući da St. Ivšić pod terminom »skakanje akcenta« podrazumijeva i slučajeve premještanja akcenta zbog metatonije (*pīta* > *pīā* > *pīā*) i slučajeve izazvane zakonom Šahmatova—Leskina, mi u ovoj raspravi »skakanje« upotrebljavamo samo u onom drugom smislu (*vōdu* — na vodu, *rūku* — na rūku). Činimo to isto onako kao što je i St. Ivšić termin *metataksa* koji doslovno znači *premjēštanje* ograničio u jednom svom radu samo na preno-

slu, budući da se *novi* (uzlazni — kratki) naglasak iz infinitiva zamjenjuje u participu perfekta pasivnom *starim* naglaskom (kratkosilaznim). Zato je termin »skakanje« akcenta posve opravdan u ruskom jeziku i za današnje jezičko stanje, jer akcenat u spomenutom participu prelazi na prvi slog, tj. s infinitivnoga tematskoga vokala na korijenski morfem. Ovdje treba istaknuti da od navedenih glagola samo dva imaju metatonijski akcenat u prezentu, i to samo u ruskom glagol *держáть*, a u srpskohrvatskom *igrati* (cf.: *držiš* prema *держишь* i *igráš* prema *играешь*). Doduše, u srpskohrvatskom jeziku i glagol *kōpati* u pojedinim štokavskim govorima može imati u prezentu metatonijski naglasak *kōpāš*, *kōpā<sup>2</sup>* pored knjiž. *kōpāš*, *kōpā*.

Dok imamo posla s glagolima koji nemaju prefiksa, kao što se vidi iz navedenih primjera (uspoređenih oblika participa pasivnog u srpskohrvatskom i ruskom), podudarnost u kvaliteti i mjestu naglaska poptuno je zastupljena i — *zakonomjerna* u oba jezika kao što ćemo to pokazati u daljem izlaganju. Međutim, čim od navedenih glagola napravimo prefiksalne tvorbe, dolazi do nepodudaranja u naglasku između ruskog i našeg jezika, jer imamo:

<i>shr</i>	<i>rus.</i>
<i>ōdržān, ōdržāna, ōdržāno</i>	— одѣржан, одѣржана, одѣржано
<i>ōvjenčān, ōvjenčāna, ōvjenčāno</i>	— овѣнчан; овѣнчана, овѣнчано подкōван, подкōвана,
<i>pōtkovān, pōtkovāna, pōtkovāno</i>	— подкōвано
<i>rāskopān, rāskopāna, rāskopāno</i>	— раскōпан, раскōпана, раскōпано
<i>zāmotān, zāmotāna, zāmotāno</i>	— размōтан, размōтана, размōтано
<i>rāzigrān, rāzigrāna, rāzigrāno</i>	— разыгран, разыграна, разыграно
<i>prōčitān, prōčitāna, prōčitāno</i>	— прочитан, прочитана, прочитано
<i>ōsedlān, ōsedlāna, ōsedlāno</i>	— осѣдлан, осѣдлана, осѣдлано

Polazeći od činjenice da između ruskog i srpskohrvatskoga jezika postoji saodnosno podudaranje akcenta (kvaliteta i mjesto naglaska) u oblicima prezenta i participa perfekta pasivnoga (cf. *pečēš* — *pečen* i *plētēš* — *plēten*, ali *pečēna* i *pleiēna* prema *печень* —

šenje akcenta bez promjene njegove kvalitete (v. Stjepan Ivšić, *Jezik Hrvata kajkavaca*. — Ljetopis JAZU za godinu 1934/35, sv. 48, Zgb 1936, str. 47—88; o metataksi — str. 72—73). Kako je tu bila riječ o kajkavskim govorima koji ne poznaju novoštokavskih uzlaznih akcenata, takvo je ograničenje posve razumljivo. Međutim, određujući prirodu procesa metatakse (v. op. cit. str. 73), St. Ivšić daje joj gotovo iste karakteristike koje je dao *prēmješanju* ili *prenošenju* u koje spada i (pod β) *pomicanje* s primjerima: *žēna* < *žēna*, *vīno* < *vīno*, *gospōdār* < *gospōdār*.

<sup>2</sup> Cf. Stjepan Ivšić, *Prilog za slavenski akcenat*, str. 164.

печѣн, плетѣшь — плетѣн i печенá, плетенá; *pišēš* — *pišan*, *nōšiš* — *nōšen* prema *пишешъ — писан, нōсишь — нōшен*) neki su slavisti (R. Nahtigal<sup>3</sup>) pokušali i naglasak participa pasivnog od glagola *držati* da objasne morfološkom generalizacijom metatoniranoga korijenskoga sloga koja bi dolazila iz prezenta. Takva je, međutim, generalizacija (morfologizacija naglasaka) prihvatljiva samo za one glagole koji u prezentu imaju metatonijski akcentat (novi akut) odnosno — njegovog refleksa. Ako se može za ruski jezik još i dopustiti uticaj prezentskog akcenta na oblike participa perf. pasivnog kod glagola kao što su: *писатъ — пишешъ — писан, писана*; *сказатъ — скажешъ — сказан, сказана, сказано* ili za srpskohrvatske: *pisati* — *pišēš* — *pišan, pišana, pišano* (od *pišēš* — *pišan* itd.) — *nāpišan*; *kázati* — *kāžēš* — *kāžān, kāžāna, kāžāno* (od *kāžēš* — *kāžān* itd.) — *prīkāžān*; *čuvati* — *čūvāš* — *čūvān, čūvāna, čūvāno*, (iz *čūvāš* — *čūvān* itd.) — *sāčūvān* i sl., veoma je teško na taj način tumačiti akcentat srpskohrvatskih participa (kao i ruskih): *vjēncati* — *vjēncāš-vjēncān, vjēncāna, vjēncāno* (*венчатъ — венчаешъ — венчан, венчана*) — *prēvjēncān, prēvjēncāna* (ali *перевенчан, перевенчана*). Kao što se vidi, u posljednjim primjerima nije bilo metatonijskoga novoga akuta u prezentu, a to potvrđuje i kratkouzlazni (novi) akcentat na korijenskom morfemu prezentskog oblika! Da nije riječ o novoakutskoj intonaciji na korijenskom morfemu i u obliku participa pasivnog, dokazuje kratikosilazni (stari) akcentat na prefiksu što je moglo biti samo rezultat *skakanja* akcenta, tj. djelovanja zakona Šahmatova — Leskina. A. Belić u svojim predavanjima o akcentu glagolskih oblika istaknuo je vezu među oblicima aorista, participa perfekta radnoga na -l, -la, -lo i participa perfekta pasivnoga ovim riječima: »Kako među njima ima znatan broj dodirnih tačaka, razmotrićemo ih kao jednu akcenatsku grupu.«<sup>4</sup> Stoga i mi ovdje napominjemo o akcenatskim analogijama aorista i participa pasivnog u srpskohrvatskom jeziku. Cf.:

2. i 3. l. s. aorista.	particip perf. pasivni
<i>vjēncā</i> ( <i>rāzvjenčā</i> )	— <i>vjēncān, vjēncāna, vjēncāno</i> ( <i>rāzvjenčān</i> )
<i>ōdržā</i> ( <i>nē održā</i> )	— <i>ōdržān, ōdržāna, ōdržāno</i> (prid. <i>nēōdržān</i> )
<i>prōkopā</i>	— <i>prōkopān, prōkopāna, prōkopāno</i>
<i>prēkovā</i>	— <i>prēkovān, prēkovāna, prēkovāno</i>
<i>zāmotā</i>	— <i>zāmotān, zāmotāna, zāmotāno</i>
<i>prōčitā</i>	— <i>prōčitān, prōčitāna, prōčitāno</i>
<i>ōsedlā</i>	— <i>ōsedlān, ōsedlāna, ōsedlāno</i>
<i>rāzigrā</i>	— <i>rāzigrān, rāzigrāna, rāzigrāno</i> , ali
<i>nāpīsa</i> (pored <i>nāpiša</i> )	— <i>nāpišan, nāpišana, nāpišano</i> .

<sup>3</sup> Cf. Rajko Nahtigal Ruski jezik v poljudoznanstveni luči. Ljubljana 1946, str. 200.

<sup>4</sup> Александар Белић, Историја српскохрватског језика, књига II, св. 2, стр. 174.

Navedena poređenja naglasaka u oblicima aorista i participa pasivnog, izuzevši dva posljednja primjera (od kojih je prvi s metatonijskim novim akutom u prezentu: *igrāš* < *igrāš* < *igrāješu* — posljedica stezanja vokala nakon ispadanja intervokalnog [j], ali prema naglasku na prefiksu u participu perf. pasivnoga *rāziigrān* od novog akuta nije ostalo ni traga, što nije slučaj s *pīsan* — *nāpīsan*) pokazuju da su svi ostali participski oblici u srpskohrvatskom jeziku sačuvali naglasak onakav kakav je u aoristu. Neobično je ipak i ovdje odstupanje od zakona Fortunatova-de Sosira u obliku ž. roda, gdje je u obliku nom. sing. nastavak *-a* bio pod akutskom intonacijom (cf. *klān* — *klāna*, *brān* — *brāna*) pa ipak nije privuklo na sebe akcent. Prema tome, nećemo u književnom jeziku, kao ni u govorima, naći očekivano: *\*održāna*, *\*vjenčāna*, *\*zakopāna*, *\*okovāna*, *\*raskopāna*, *\*zamotāna* itd. Po svoj prilici ovdje treba vidjeti morfologizaciju akcenta oblikā m. i sr. roda čemu je pripomogao i naglasak određenoga vida s metatonijskim novim akutom na korijenskom morfemu neprefigiranih glagola ovoga tipa. U oblicima m. i sr. roda (neodređenoga vida) akcentat je zakonomjerno, po zakonu Šahmatova — Leskina, budući da su svi slogovi bili intonirani silazno, skakao na prvu moru prvoga sloga u riječi.

U ruskom jeziku tragove nekadašnje akcenatske veze između aorista i participa perf. pasivnoga nalazimo upravo kod neprefiksanih glagola tipa: *венчáть* — *венчáешь* — *вѣнчан(а)*, *читáть* — *читáешь* — *чѣтан(а)*, *игрáть* — *игрáешь* — *игран(а)* i *сѣгран(а)*. Ukoliko se pak od tih i takvih glagola naprave prefiksalni oblici participa perf. pasivnog, naglasak se zadržava na korijenskom morfemu: *развѣнчан(а)*, *прочѣтан(а)*, *разѣгран(а)*, *перемóтан(а)*, kao da je na korijenskom morfemu bio stari ili novi (metatonijski) akut. Moguće je da je u ruskom jeziku zbog relativno ranoga nestanka aorista iz živoga govora (XV v.) akcentat na korijenskom morfemu neprefiksanih glagola ovoga tipa (u obliku part. perf. pasivnoga) u svijesti nosilaca jezika bio povezan po analogiji s naglašenim slogom istih oblika od onih glagola koji su u imali metatonijske akcente (novi akut) pa je i mjesto akcenta morfologizirano. Tome su svakako išli u prilog i glagoli s korijenskim morfemima pod starom akutskom intonacijom (cf. *rězati* — *rězān(а)*: *пѣзать* — *пѣзан(а)*, *мáзать* — *мáзан(а)*) kao što su mogli uticati na morfologizaciju naglasaka i metatonirani slogovi u određenim oblicima (pronominalnim) part. perfekta pasivnoga (cf. *pečēna* : *pečēnā* < *pečēnā*). Uticaj pronominalnih oblika, tj. naglasaka određenoga vida na neodređeni, to više je bio moguć ukoliko je bila frekventnija atributivna funkcija određenih oblika pridjeva i participa (u ruskom je danas nemoguća upotreba neodređenog oblika u atributivnoj službi).

Uvažavajući sve spomenute mogućnosti akcenatskih analogija koje su se mogle odraziti na naglasku oblika participa perfekta pasivnoga, nama se ipak čini da ne treba zaboravljati ni vezu s aoristom o kojoj smo govorili prije toga. Uostalom, trag naglasaka koji se po-

dudara s onim u 2. i 3. 1. sing. aorista vidimo i u participijima glagola kao što su: *pòslati* — *pòslān(a)* i rus. послать — послан(а), *razdèrati* — *rāzderān(a)* i rus. разодрать — разодран(а), *razābraru* — *rāzabrān(a)*, i rus. разобрать — разобран(а), *pròklèti* — *pròklēt(a)* i rus. проклясть — проклят(а). Prema tome, kao što u prezentu glagola: *vjèncati*, *mòtati*, *čitati*, *sèdlati* ne biva metatonijskoga naglasaka, nema ga ni u participiju perfekta pasivnoga.

Sada bismo se s punim pravom mogli zapitati: a zašto glagoli koji pripadaju istoj glagolskoj vrsti i razredu kao i *čuvati* — *čuvāš*, *spāvati* — *spāvaš* nemaju u prezentu novoakutske metatonije pa od *vjèncati*, *čitati*, *krcati*, *vèslati*, *črtati*, *sèdlati* i sl. imamo: *vjèncāš*, *čitāš*, *krcāš*, *vèslāš*, *črtāš*. Istina je da dijalekti znaju i za naglasak *kōpāš* (prema *kōpāti*), ali književna ortoepska norma propisuje samo *kōpāš* kao od *mòtati* — *mōtāš*. Prema Ivšićevu zakonu ( $\bar{x} + \bar{x} > \bar{x} + \bar{x}$  ili  $\bar{x} + \bar{x}$ ) prema kojem naglasak sa cirkumfleksne duljine prelazi na prethodni silazno intonirani slog u obliku novog akuta, očekivali bismo u prezentu navedenih glagola metatoniju na korijenskom slogu kao i u ostalih glagola te vrste (V,1 — DM); cf. *\*strādāješ* > *\*strādāeš* > *strādāš* > *strādāš* > *strādāš* (poslije XIV v.).<sup>5</sup> Ako je Ivšićev zakon našao svoju potvrdu u imenica i pridjevica i onda kada je naglašenoj cirkumfleksnoj duljini prethodio i iskonski kratak vokal (brevis), cf. *kōža*, *vōlja*, *žēlja*, *bōsā*, *bōsō*, kod glagola se to, kao što vidimo, nije ostvarilo u potpunosti.

U srpskohrvatskom književnom jeziku i njegovoj ortoepiji, naime, nemamo refleksa nekadašnje moguće novoakutske metatonije u prezentu glagola V vrste kada tematskom vokalu (-a-) prethodi slog s kojim od iskonski kratkih vokala (o, v, e, v), na primjer: *\*vènvčāti* > *vènvčāti* — *\*vènvčā-je-šv* > *\*vènvčāeš* > *vènvčāš* > *vjèncāš*; *\*sedplāti* > *sedplāti* — *\*sedplā-je-šv* > *\*sedplāeš* > *sedplāš* > *sèdlāš*; (*čotēti*) *čitāti* > *čitāti* — *\*čitā-je-šv* > *\*čitāeš* > *čitāš* > *čitāš*; *\*mōtāti* > *mōtāti* — *\*mōtā-je-šv* > *\*mōtāeš* > *mōtāš* > *mōtāš*. Zato u prezentu glagola toga tipa imamo podudarnost u naglasku (saodnos) s ruskim korelatima (za razliku od onih glagola te vrste koji u korijenskom morfemu imaju cirkumfleksnu duljinu na kojoj se ostvaruje u srpskohrvatskom jeziku novoakutska metatonija). Budući da u ruskom jeziku u prezentskim oblicima odgovarajućih glagola nije dolazilo do gubljenja intervokalnoga [j] te nije bilo ni kontrakcije vokala, nije bilo ni uslova za pojavu nove cirkumfleksne duljine pod naglaskom pa nije došlo ni do metatonijskoga novog akuta. To se vidi također iz sljedećih poređenja:

shr.	rus.
<i>strādāš</i> > <i>strādāš</i> , <i>nāstrādāš</i>	- страдāешь, пострадаешь
<i>rūgāš</i> (se) > <i>rūgāš</i> (se), <i>nārūgāš</i> (se)	- ругāешь, надругāешься
<i>bivāš</i> > <i>bivāš</i> , <i>nē bivāš</i>	- бывāешь, не бывāешь
<i>zēvāš</i> > <i>zēvāš</i> ( <i>zēvāš</i> ), <i>nē zije vāš</i>	- зевāешь, прозевāешь
<i>šētāš</i> > <i>šētāš</i> , <i>nāšētāš</i> (se)	- шатāешь, нашатāешься

<sup>5</sup> Cf. Stjepan Ivšić, Prilog za slavenski akcentat, str. 163—169. i 159—163.

U imperativu tih i takvih glagola imamo istu akcenatsku situaciju kao i u prezentu: glagoli s cirkumfleksnom duljinom u korijenskom morfemu dobivaju metatonijski akcenat (s refleksom novoštokavskoga prenošenja), a oni sa silazno intoniranim kratkim slogovima (brevis) ostaju bez novoga akuta na korijenskom vokalu, tj. na korijenskom se morfemu (slogu) pojavljuje novi (kratkouzlazni) naglasak. Kod glagola s metatonijskim (novim) akutom na korijenskom morfemu ne treba, međutim, vidjeti mehaničko preuzimanje naglasaka iz prezentskih oblika, jer je metatonija kod takvih glagola u imperativu nastala posve samostalno — kao posljedica položajnoga duljenja tematskoga vokala (-a-) ispred krajnjega sonanta [j]; cf.: \*strādājī > \*strādājv > strādāj > strādāj > strādāj > strādāj (nāstrādāj). I u pluralnim oblicima imperativa imamo identičan slučaj položajne duljine akcentovanoga staroakutskoga sloga pred spregom sonant + konsonant (s + c): strādājmo > strādājmo, nāstrādājmo, strādājte > strādājte (nāstrādājte). U ruskom je akcenat u takvim slučajevima (kao i u prezentu) sačuvarao svoje staro mjesto, jer, kako nije bilo položajnoga duljenja vokala, nije moglo doći ni do metatonijskih promjena na slogu korijenskoga morfema. Sačuvana je, međutim, saodnosna podudarnost naglasaka u imperativnim oblicima glagola V vrste sa silazno intoniranim kratkim slogom (brevis) u korijenskom morfemu, što se vidi iz niže navedenih srpskohrvatskih i ruskih paralela:

<i>shr.</i>	<i>rus.</i>
kūpāj, kūpājte (od kūpāj, kūpājte)	— купáй, купáйте
stūpāj, stūpājte (od stūpāj, stūpājte)	— ступáй, ступáйте
	али
mòtāj, mòtājte	— мотáй, мотáйте
sèdlāj, sèdlājte	— седлáй, седлáйте
čèšljāj, čèšljājte	
vjèncāj, vjèncājte	— венчáй, венчáйте

Svakako je zanimljivo pitanje: zašto se nije ostvarila metatonija i kod onih glagola koji su imali u korijenskom morfemu »brevis«, tj. kada je kratak (iskonski) vokal prethodio slogu s duljinom nastalom bilo kontrakcijom vokala ili zbog položaja (s + c). Možda bi bolje bilo formulirati pitanje ovako: zašto se proces novoakutske metatonije nije proširio u novoštokavskim i drugim govorima srpskohrvatskoga jezika kad već postoje slučajevi takve metatonije i na nekadašnjem »brevisu« kao što su: kòpati — kòpāš — kòpāj, čèšljati — čèšljāš — čèšljāj<sup>6</sup> (od\* kopāješv > kopāeš > kopāš > kòpāš,

<sup>6</sup> Vuk Karadžić ima čèšljati — čèšljām, ali za kòpati nema kòpām kao što ga navodi ARJ (Đ. Daničić) i što ga imaju posavski štokavski pa i čakavski govori (Ložišće). St. Ivšić zabilježio je i akcenat vjèncaju (po svoj prilici prema vjèncāš) — v. St. Ivšić, Današnji posavski govor, Rad JAZU, kn. 197, str. (256)—133.

\*češljaješv > češljāeš > češljāš > češljāš).<sup>7</sup> To više stvara nedoumicu činjenica da među glagolima V vrste 1. razreda ima i takvih glagola koji čak sa cirkumfleksnom intonacijom korijenskoga morfema također idu po akcenatskom paradig. tipu onih s »brevisom« (sēdlati — sēdlām — sēdlāj, vēslati — vēslām — vēslāj). Takvi su, na primjer:

cvjētati — cvjētām — cvjētāj, klāsati — klāsām — klāsāj, kljūčati — kljūčām — kljūčāj, krčūmati — krčūmām — krčūmāj, čūpati — čūpām — čūpāj, dūrati — dūrām — dūrāj, orūžati — orūžām — orūžāj, stāsati — stāsām — stāsāj, tinjati — tinjām — tinjāj, uljēpšati — uljēpšām — uljēpšāj, veličati — veličām — veličāj itd.

Što se [ě] pod cirkumfleksnom intonacijom ipak skratio u korijenskom morfemu glagola \*vjenčati > vjenčati > vjenčati lako se da razumjeti: nalazeći se u drugom slogu ispred naglašenoga (akutiranoga) tematskoga vokala, on se pokratio već u praslovensko doba.<sup>8</sup> (Cf. mālina Strāhinja itd.) Što se tiče glagola uljēpšati, tu je pokraćeni [ě] preuzet već iz komparativa od kojega je i tvoren glagol; pridjev ljep (lep) tvoreći komparativ po primarnoj komparaciji još u praslovensko doba mijenjao je intonaciju korijenskoga morfema tako da je nakon metatonije nastajao stari akut (metatonija kao sredstvo tvorbe riječi). To isto imamo i u nizu oblika komparativa od pridjeva sa cirkumfleksnom intonacijom korijenskoga morfema, na primjer: drāg, drāga prema drāži, drāžā; ljūt, ljūta prema ljūci, ljūcā; mlād, mlāda prema mlādī, mlādā pa tako i ljep, lijēpa prema ljēpši, ljēpšā. Pa i kad ne bi bila riječ o izvedenici, imali bismo pokraćivanje [ě] kao i kod navedenoga prije vjenčati: \*lēpšati > lēpšati > lēpšati > ljēpšati (lēpšati). Glagol dūrati stranoga je porijekla (romanskoga) i preuzet je u naš jezik s kratkoćom korijenskoga vokala (cf. lat. i tal. durare). ARJ ima i naglasak dūrati — dūrām te navodi da se taj glagol u našem jeziku pouzdano susreće tek od XVI vijeka. Slične podatke imamo i o glagolu čūpati koji se u našem jeziku javlja nešto kasnije čak (od XVII vijeka), a češće još kasnije. I glagol krčūmati očigledno nije slovenskoga porijekla (ARJ za njega veli da je nepoznata postanja). Glagol cvētati — cvjētati po svom postanju mlađa je tvorba (poznat je od XVI v.). Iako je izveden od imenice cvēt > cvijet — cvēt, on je već imao

<sup>7</sup> Obradujući akcent govora Pive i Drobnjaka, Jovan Vuković kaže i ovo: »Kao i u pljevaljskom govoru (Ruž., 152) ne postoji ovdje tip kōpati: kōpām... dva prosta Daničićeva glagola: kōpati, češljati (str. 166) idu po tipu vjenčati: vjenčām (str. 177). Tako se akcentuju i prosti i složeni:

kōpati: kōpām — kōpāmo, zakōpati: zakōpām — zakōpāmo, prikōpati: prikōpām — prikōpāmo, ukōpām — ukōpāmo, češljati: češljām — češljāmo, začēšljati: začēšljām — začēšljāmo, načēšljām — načēšljāmo«.

Cf. Jovan L. Vuković. Akcent govora Pive i Drobnjaka, Srpski dijalektološki zbornik, knjiga X, SKA Bgd 1940, str. 324—325.

<sup>8</sup> Cf. С. Б. Бернштейн. Очерк сравнительной грамматики славянских языков. — Изд. АН СССР, Москва 1961, стр. 230—232.

svoga prethodnika — \**cvbsti* > *cvbsti* > *cvāsti* (cf. rus. *цвети́*) koji će novoj tvorbi po semantičkoj analogiji predati kratkoću korijenskog morfema. Malo je teže objasniti skraćivanje vokala u korijenskom morfemu glagola: *ključati* (cf. *ključ* i *zaključiti*), *stāsati* (cf. *stās*, *stāsa*), *klāsati* (cf. *klās*, *klāsa* i rus. *кóлос*). Međutim i ovdje imamo posla s tvorbama iz prilično kasnijega vremena, tj. otprilike iz XVII i XVIII vijeka. To nam daje pravo da mislimo i vjerujemo da su glagoli koji pripadaju ovom akcenatskom paradig. tipu, ukoliko su i imali dug slog (pod cirkumfleksnom intonacijom) u korijenskom morfemu, mogli da ga skrate po morfološkoj analogiji. Mnóstvo glagola toga akc. paradig. tipa s iskonskim »brevisom« u korijenu, kao što su: *krēpati* (od tal. *crepare* — raspuknuti se, lip-sati), *pètljati*, *sèdlati*, *kolèbati*, *mòtati*, *krkljati*, *krhati*, *dèbljati*, *krcati* i drugi, povuklo je za sobom i one sa cirkumfleksnom intonacijom na korijenskom slogu. Duljina korijenskoga sloga, čini se, pokraćivala se i radi opozicije u kvantiteti korijenskoga morfema kod tvorbe trajnih (iterativnih) glagola V vrste i svršenih glagola IV vrste; evo nekoliko primjera: *báciti* — *bàcati*, *lūpiti* — *lūpati*, *spūstiti* — *spūštati*.

Međutim, još uvijek nismo odgovorili na pitanje — zašto kod glagola tipa *sèdlati* — *sèdlām* nije došlo do metatonije na korijenskom morfemskom slogu? Primjeri *kōpām*, *čēšlījām* s kojima se susrećemo u starijim štokavskim govorima i u čakavskom (pa čak i u nekim novoštokavskim) govore u prilog tome da je takva metatonija bila posve moguća i zakonomjerna. Što se ona u najvećoj mjeri nije ostvarila, nama se čini, uzrok treba tražiti u analogiji s glagolima koji se tvore prefiksally od *d ā t i*: *prōdati*, *ūdati*, *zādati*, *prēdati*. Budući da je naglasak *dām* nastao od *dām* < *dam̃*, prilikom novoštokavskoga prenošenja naglasaka na prethodni slog (s akutski intoniranih) nije ni moglo biti drugačijega akcenta u prezentu i imperativu osim kratkouslaznoga: *prēdām* — *prēdāj*, *prōdām* — *prōdāj*, *ūdām* — *ūdāj*, *zādām* — *zādāj*. Budući da je u infinitivu nastalo podudaranje u naglasku i kvantiteti slogova između glagola: *prōdati*, *ūdati* itd., s jedne strane, i *sèdlati*, *mòtati*, s druge, normalno je bilo očekivati analogno ponašanje superstrukture i u prezentu i imperativu po formuli: *mòtati*: *prōdati* = *x*: *prōdām* ili dalje *mòtam*: *prōdam* = *x*: *prōdāj*. U štokavskim starijim govorima koji ne poznaju prenošenje naglasaka s akutskih slogova pod akcentom (kao, na primjer, u piperskom) taj odnos izgleda ovako: *predāti*: *motāti* = *predām*: *motām*.<sup>9</sup> Razlika je, dakle, bila između naglasaka prezenta atematskog glagola \**dām̃* > *dām* > *dām* i *motām* prema *motās* < \**motāeš* < \**motāješ* genetske naravi, jer je kod *dām* metatonija nastala nakon gubljenja naglašenoga krajnjega »jera«, dok je u drugom slučaju dugosilazni akcentat rezultat kontrakcije naglašenoga akutiranoga vokala s [e] nakon ispadanja intervokalnoga [j]. Stoga kod prefiksally tvorbi od *dāti* — *dām* ni po Ivšičevu kao ni po bilo

<sup>9</sup> Cf. M. S. Stevanović, Sistema akcentuacije u piperskom govoru. — Srpski dijalektološki zbornik, knjiga X, SKA Bgd 1940, str. 160—161.



kojem drugom zakonu nije moglo biti novih metatonija pa se naglasak prenosio na prefiks samo ikao novi (uzlazni). Kod *motám-motáj*, *sedlám-sedláj* uslovi za novoakutsku metatoniju postojali su — što se i ostvarilo u *kôpām*, *čěšljām* — ali nisu bili iskorišteni u punoj mjeri.

Evo još jednog argumenta u korist našega mišljenja da se akcentat glagola tipa *sèdlati* — *sèdlām* u prezentu i imperativu razvio po analogiji s prefigiranim tvorbama od glagola *dāti*. U 1. i 2. l. pl. valjalo bi, naime, očekivati naglasak: *sèdlāmo*, *sèdlāte* (kao što to imamo i u književnoj ortoepiji) — od *\*sedvlājemb>sedlāemo>sedlāmo*, *\*sedvlājete>sedlāete>sedlāte*. Međutim u govorima Pive i Drobnjaka kao i Sremu imamo: *seđlāmo-seđlāte*, *krepāmo-krepāte*, *ključāmo-ključāte*, *vjenčāmo-vjenčāte*, *čitāmo-čitāte* (što, uostalom predstavlja i akcenatsku književno-ortoepsku varijantu). To što se na nekadašnjem staroakutskom slogu, koji je od iskona bio naglašen, pojavljuje novi akcentat (moguć samo kao rezultat novoštokavskoga prenošenja akcenta) govori samo o njegovoj sekundarnosti. To je još bolje vidljivo na glagolu *znāti* i njegovim prefiksanim tvorbama (izvedenicama): *\*znāješv>znāeš>znāš*, pa prema tome *sāznāš*, a ne *\*sāznāš* i *\*znājemo>znāemo>znāmo*, *\*znājete>znāete>znāte*. Ali po pravilima književne ortoepije danas imamo *znāmo* i *znāte* pa ipak u prefiksanim oblicima — *sāznāte*, *pōznāmo* kao i *nè znamo* (pored *ne znāmo*). Budući da je dolazilo do uzajamnog uticaja, imamo i *ne dāmo*, *udāmo* (prema *dāmo*) i *nè dāmo*, *nè dāte*, *udāmo*, *prōdāte* (koji su rezultat morfološko-superstrukturalne analogije i nisu opravdani s fonetsko-istorijskoga stanovišta). I ovdje možemo uticaj naglasaka glagolskih oblika od *dāti* prikazati u obliku formule:

*dām*, *dāš* : *znām*, *znāš* = *dāmo*, *dāte* : *x* (tj. *znāmo*, *znāte* umjesto zakonomjernoga *znāmo*, *znāte* kako bi i bilo, da nije djelovala analogija).

Zaključujući ovu raspravicu, možemo reći ovo: koliko god su stari intonacijski saodnosi ostavili golemoga traga u oba prozodij-ska sistema (ruskom i srpskohrvatskom), ne smijemo svako sadašnje stanje naglasaka u kojem bilo od tih jezika tumačiti isključivo kao posljednicu nekadašnjih akcenatskih zakonomjernosti, već treba da se osvrćemo i na mogućnosti uzajamnih uticaja pojedinih paradigmatičkih akcenatskih tipova. A ti su uzajamni uticaji bivali sve jači što se više u svijesti nosilaca kojega od dva spomenuta jezika gubilo osjećanje starih intonacijskih saodnosa, odnosno — što su slabije nekadašnji intonacijski saodnosi određivali parametre za modeliranje akcenatskih paradigmatičkih tipova.

